

UWARUNKOWANIA ROZWOJU TURYSTYKI NA OBSZARACH PODKARPACIA O NIEKORZYSTNYCH WARUNKACH GOSPODAROWANIA

Ewa Baran, Bogumiła Grzebyk

Uniwersytet Rzeszowski

Streszczenie. Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie (ONW) w regionie Podkarpacia to tereny zagrożone marginalizacją społeczno-gospodarczą, które jednocześnie posiadają cenne zasoby środowiska przyrodniczego. Członkostwo Polski w strukturach UE i realizacja polityki rozwoju obszarów wiejskich sprzyja realizacji funkcji turystycznej obszarów ONW przez wykorzystanie potencjału endogenicznego. W pracy podjęto próbę oceny uwarunkowań oraz poziomu rozwoju turystyki obszarów ONW na poziomie gminnym. W tym celu przeprowadzono analizę walorów przyrodniczo-turystycznych oraz stanu infrastruktury sprzyjającej rozwojowi tej dziedziny. Poziom rozwoju turystyki oceniano na podstawie wskaźnika syntetycznego.

Słowa kluczowe: turystyka, obszary ONW, walory przyrodniczo-turystyczne, rozwój społeczno-gospodarczy

WSTĘP

Członkostwo Polski w strukturach UE umożliwia realizację polityki strukturalnej wobec tzw. obszarów problemowych. Celem wsparcia obszarów zacofanych w UE od samego początku było zachowanie żywotności obszarów zagrożonych depopulacją oraz zachowanie rolnictwa na obszarach, na których występowały specyficzne naturalne przeszkody w rozwoju produkcji rolniczej, ale utrzymanie rolnictwa było konieczne dla ochrony gleb przed erozją, dla podtrzymania piękna krajobrazu oraz podtrzymania turystycznych walorów obszaru. Obecna polityka UE wobec obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania skupia się w większym stopniu na: przestrzeganiu wymogów ochrony środowiska, utrzymaniu walorów krajobrazowych, rozwoju turystyki i aktywizacji pewnych rodzajów działalności rolniczej [Roszkowska-Mądra 2010]. Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania było zwiastunem późniejszej

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Ewa Baran, Bogumiła Grzebyk, Uniwersytet Rzeszowski; Wydział Ekonomii; Katedra Polityki Gospodarczej, ul. M. Ćwiklińskiej 2, 35-959 Rzeszów, e-mail: bogrze@univ.rzeszow.pl, ebaran5@wp.pl

koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa, zauważono bowiem potrzebę wspierania obszarów wiejskich, na których rolnictwo nie może być konkurencyjne, lecz spełnia inne ważne funkcje, utrzymując równowagę danego terenu [Klepacka-Kołodziejska 2009].

Turystyka stanowiąc istotny czynnik aktywizacji gospodarczej, wzrostu dochodów budżetu gminnego, zatrudnienia mieszkańców zaczyna odgrywać coraz ważniejszą rolę w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego.

Atrakcyjność turystyczną każdej miejscowości determinują w sposób komplementarny trzy główne składowe: walory turystyczne (naturalne oraz te, do których wytworzenia przyczynił się człowiek), dostępność komunikacyjna oraz stan zagospodarowania turystycznego (infrastruktura turystyczna i paraturystyczna). Rozwój turystyki oraz kreowanie funkcji turystycznych na danym obszarze zależą przede wszystkim od występowania walorów turystycznych. Dopiero opierając się na tych zasobach, podmioty zarządzające gminą mogą wpływać na atrakcyjność turystyczną przez modernizację już istniejącej oraz budowę nowej infrastruktury [Kornak, Rapacz 2002].

Liczne utrudnienia w gospodarowaniu związane są z położeniem geograficznym województwa podkarpackiego. Przygraniczne i peryferyjne położenie względem centrów gospodarczych oraz występowanie terenów o charakterze górzystym nasilają zagrożenie marginalizacją społeczno-gospodarczą. Województwo podkarpackie należy do regionów o najniższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego w UE¹. Duże zróżnicowanie warunków naturalnych i gospodarczych powoduje, że teren województwa podzielony jest na 2 części o odmiennych wskaźnikach rozwoju społeczno-gospodarczego. Część północna i zachodnia o charakterze nizinnym posiada silniej rozwinięty przemysł, a obszary południowe i wschodnie to tereny górzyste, o większym znaczeniu rolnictwa, leśnictwa i turystyki. Występowanie niekorzystnych uwarunkowań naturalnych dla produkcji rolnej (obszary ONW), przesądza o słabym rozwoju samego rolnictwa, pomimo jego dużego znaczenia w regionie, a występowanie cennych zasobów środowiska przyrodniczego ogranicza inne formy aktywności gospodarczej.

Zasadność podjęcia badań podkarpackich obszarów ONW podkreśla fakt iż w 2008 r. gminy te zajmowały ogólną powierzchnię wynoszącą 771 402 ha, co stanowiło 43,2% obszaru województwa. Wobec powyższego za cel niniejszego opracowania przyjęto próbę oceny uwarunkowań rozwoju turystyki jako głównego czynnika rozwojowego obszarów ONW na poziomie gminnym. Realizację przyjętego celu oparto na analizie walorów przyrodniczo-turystycznych, stanu infrastruktury sprzyjającej rozwojowi turystyki oraz stanu zagospodarowania turystycznego.

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Dla zbadania, czy charakter obszaru warunkuje możliwości rozwoju turystyki obszarów ONW zastosowano podział jednostek administracyjnych na 2 grupy: gminy górskie

---

¹W sporządzonym w 2004 r. rankingu regionów UE ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego województwo uplasowało się na 229. miejscu wśród 237 regionów i osiągało 35,4% średniego PKB na mieszkańca UE-25. RPO WP na lata 2007–2013, Zarząd Województwa Podkarpackiego, Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 grudnia 2009 roku; s. 5–6, www.wrota.podkarpackie.gov.pl

i nizinne. Zaprezentowano walory środowiska przyrodniczego podkarpackich obszarów ONW, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia najważniejszych form ochrony przyrody. W opracowaniu przyjęto również założenie, iż wyposażenie w infrastrukturę techniczną sprzyja rozwijaniu działalności turystycznej na obszarach ONW jako wiodącej możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego.

Opracowanie zawiera analizę opartą na dostępnych informacjach gromadzonych w Banku Danych Regionalnych GUS dla celowo dobranych 44 jednostek samorządowych województwa podkarpackiego. Zakres czasowy analizy dotyczył lat 2004 i 2008. Przy doborze gmin posłużono się rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) z 11.04.2007 r., w którym wyróżniono 4 strefy obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania w rolnictwie (ONW). Wykorzystanie tych danych pozwoliło na przeprowadzenie analizy porównawczej, wskazującej na występowanie zróżnicowania gmin pod względem postępujących zmian w czasie oraz w ramach wyróżnionych grup gmin – górskich (24) i nizinnych (20). Do analizy wyników zastosowano metodę statystyki opisowej, a uzyskane wyniki zaprezentowano w formie graficznej i tabelarycznej. Intensywność ruchu turystycznego i rozwój bazy turystycznej charakteryzowano obliczając następujące wskaźniki:

- funkcji turystycznej miejscowości R. Baretje'a i P. Deferta (liczba miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania ogółem/liczba stałych mieszkańców · 100),
- gęstości bazy noclegowej (liczba miejsc noclegowych na 100 km²),
- liczby podmiotów sekcji H² na 1000 mieszkańców (liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sekcji H wg PKD/liczba stałych mieszkańców · 1000),
- udziału podmiotów gospodarczych sekcji H w podmiotach ogółem (liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sekcji H wg PKD/liczba podmiotów gospodarczych ogółem),
- intensywności ruchu turystycznego Schneidera (liczba korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania ogółem/liczba stałych mieszkańców · 100).

CHARAKTERYSTYKA REJONU BADAŃ

W ogólnej powierzchni województwa podkarpackiego obszary ONW stanowiły 43% – w tym gminy górskie 26%, a pozostałe 17% to gminy nizinne. W 2008 r. badany obszar zamieszkiwało 310 242 osób, co stanowiło blisko 1% ludności kraju i 15% województwa podkarpackiego.

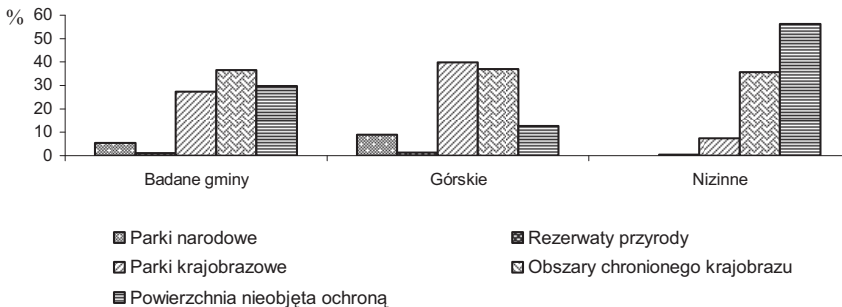
Ludność gmin górskich stanowiła 57%, a nizinnych 43% ogółu ludności zlokalizowanej na badanym obszarze. W latach 2000–2008 liczba ludności badanego regionu wzrosła o 0,2%. Jednak w grupie gmin nizinnych odnotowano spadek o tę samą wielkość, na co miały wpływ przyrost naturalny i saldo migracji na pobyt stały, a te z kolei ukształtowa-

---

²Zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) 2004. Od 01.01.2008 r. obowiązuje PKD wprowadzona Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 251, poz. 1885), która zastąpiła dotychczasową PKD z 2004 r. (dotychczasowe kody PKD obowiązywały do 31.12.2009 r.). Zgodnie z nową klasyfikacją, grupa H znajduje się w sekcji I.

ły zmiany w gęstości zaludnienia. W grupie gmin górskich wystąpiła wyższa dynamika przyrostu liczby ludności. Średnie zaludnienie badanych gmin kształtowało się na poziomie 102 osoby na 1 km², co daje wynik niższy niż średnio w kraju (122 osoby na km²). Należy jednak zaznaczyć dużą rozpiętość wskaźników w poszczególnych gminach, co jest charakterystyczne szczególnie dla obszarów górskich.

Podstawową cechą obszarów ONW województwa podkarpackiego (w tym również gmin górskich) umożliwiającą rozwój turystyki jest wysoki udział obszarów prawnie chronionych. W 2008 r. zajmowały one łącznie 543 864,6 ha³, co stanowiło blisko 70% całkowitej powierzchni objętej badaniami i blisko 93% powierzchni obszarów prawnie chronionych rozmieszczonych na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego oraz około 5,5% całkowitej powierzchni takich obszarów w kraju. Nie uwzględniając obszarów Natura 2000, w 2008 r. największy udział miały obszary chronionego krajobrazu (36,5%) oraz parki krajobrazowe – 27,3% powierzchni ogólnej badanych gmin. Analizując udział obszarów przyrodniczo-cennych objętych ochroną w wybranych grupach należy zwrócić uwagę, iż w gminach górskich blisko 87% powierzchni objętej jest taką ochroną, natomiast w nizinnych udział ten kształtuje się na poziomie 44% przy średniej dla badanych gmin wynoszącej 70% (rys. 1). W gminach górskich dominującymi formami ochrony są parki krajobrazowe (39,9%) i obszary chronionego krajobrazu (37%). Ta ostatnia forma przeważa również w gminach nizinnych, zajmując 35,8% powierzchni ogólnej. Jediną formą obszarów prawnie chronionych występującą wyłącznie w grupie gmin górskich są parki narodowe, które zajmują blisko 9%. Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Od nich w dużej mierze zależą rodzaje i formy turystyki, które mogą być rozwijane. Wielość i różnorodność występującego bogactwa przyrody stanowi nierzadko podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Rys. 1. Struktura powierzchni obszarów prawnie chronionych w badanych gminach w 2008 r.

Fig. 1 Share of legally protected areas in researched communities in 2008

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDR, GUS.

Source: Own study on the basis of Regional Data Bank, GUS [Central Statistical Office].

³Stan w dniu 31.12.2008 r.

INFRASTRUKTURALNE UWARUNKOWANIA ROZWOJU TURYSTYKI NA OBSZARACH ONW

Wieś może być w dzisiejszych warunkach atrakcyjna turystycznie wtedy i tylko wtedy, gdy dysponuje istotnymi walorami przyrodniczymi oraz infrastrukturą. Nawet najbardziej interesujące zasoby turystyczne nie gwarantują sukcesu, jeśli nie towarzyszy im stosowna infrastruktura, zwłaszcza ułatwiająca dostępność kraju i regionów [Kozak 2006].

Podstawową sprawą warunkującą rozwój w zakresie turystyki jest pokonywanie barier dostępności do regionu i rozwinięta komunikacja. Występująca na obszarach wiejskich Podkarpacia sieć dróg gminnych jest gęściejsza niż w gminach ONW, z wyraźniejszą różnicą dla gmin górskich (tab. 1). Badania sytuacji w poszczególnych jednostkach wskazują na występowanie olbrzymich dysproporcji szczególnie w gminach górskich; minimalna gęstość: Lutowiska (0,63), Komańcza (1,45), Cisna (2,23), a wartość maksymalna: Domaradz (151,40) i Niebylec (71,15 km/100 km²). Przy ogólnie większej gęstości dróg w gminach nizinnych ONW częściej występowały tu drogi nieutwardzone, stanowiące ponad 2/3 ich ogólnej długości. W tej grupie jednostki z przewagą dróg utwardzonych, tj. o ponad 50-procentowym udziale, stanowiły tylko 30%, podczas gdy w grupie gmin górskich 75%.

Podstawową sprawą określającą zarówno możliwości rozwoju turystyki, jak i warunki bytowe ludności jest dostęp do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej oraz korzystanie z oczyszczalni ścieków. Mimo znacznego dostępu do sieci wodociągowej, w 2008 r. jedna gmina nie posiadała tego elementu infrastruktury, brak sieci kanalizacyjnej dotyczył 4 gmin, natomiast gazowej 8 jednostek.

Tabela 1. Sieć dróg gminnych⁴ w 2004 r. wg rodzaju gmin
Table 1. Communities roads network⁵ by community type, 2004

Wyszczególnienie	Badane gminy ONW			Województwo obszar wiejski
	górskie	nizinne	razem	
Długość dróg [km]	1 186,8	1 199,9	2 386,7	5 685,8
Gęstości dróg [km/100 km ²]	24,8	39,2	30,4	44,4
Udział dróg o nawierzchni twardej [%]	61,6	30,6	46,0	53,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDR, GUS.
Source: Own calculations based on BDR GUS.

Realizowana polityka rozwoju obszarów wiejskich w strukturach UE dała możliwość pozyskania wsparcia środkami finansowymi Unii i sukcesywnie pozwala na poprawę tego stanu. Podejmowane w gminach inwestycje infrastrukturalne zwiększają standard

⁴Ostatnie dane dostępne w BDR GUS dotyczące dróg gminnych podawane są wyłącznie dla 2004 r.; w gminach miejsko-wiejskich, ze względu na brak informacji wyłącznie dla obszarów wiejskich, uwzględniono długość dróg w mieście i na wsi razem.

⁵The last available data from the Regional Data Bank (BDR) of the Polish Main Statistical Office (GUS) concerning district roads valid for 2004 only; due to the lack available exclusive data for rural areas, the length of road network in urban and rural areas was taken into account for the rural-urban districts.

życia zarówno mieszkańców, jak i przyjeżdżających na wieś w celach rekreacyjno-turystycznych. W 2008 r. największy odsetek ogółu ludności korzystał z wodociągów w gminach nizinnych, przewyższając nawet znacząco średni stan dla podkarpackiej wsi (tab. 2.) Trudniejszy dostęp do tej sieci ogólnie miały osoby mieszkające w gminach górskich – poniżej 40% mieszkańców, podczas gdy dla gmin nizinnych odpowiedni udział był ponad 2-krotnie wyższy. Tak znacznych dysproporcji nie stwierdzono już pod względem udziału korzystających z kanalizacji i oczyszczalni ścieków, choć i w tym przypadku najniższe udziały dotyczyły gmin górskich, a przewaga gmin nizinnych wynosiła około 10 p.p.

Tabela 2. Odsetek ludności korzystającej z urządzeń infrastruktury w latach 2004 i 2008
Table 2. Share of population using the infrastructure type, 2004 and 2008

Wyszczególnienie	Badane gminy ONW						Województwo obszar wiejski	
	górskie		nizinne		razem		2004	2008
	2004	2008	2004	2008	2004	2008		
Wodociągi	38,7	38,8	84,2	85,8	58,3	59,0	64,0	65,0
Kanalizacja	16,5	21,9	21,8	30,7	18,8	25,7	29,1	35,1
Oczyszczalnie ścieków	18,4	25,6	18,5	38,3	18,4	31,1	29,7	39,7
Gaz	51,1	51,3	31,0	31,5	42,4	42,8	57,9	57,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDR, GUS.
Source: Own calculations based on BDR, GUS.

Nawiązując do kryteriów wydzielenia obszarów o wysokim poziomie wyposażenia infrastrukturalnego zastosowanych w badaniach IGiPZ PAN⁶ można oceniać, iż w 2008 r. podkarpackie gminy ONW były słabo wyposażone w wodociągi – tylko 20,5% gmin osiągnęło wskaźnik ponad 91% udziału ludności z dostępem do tej sieci – głównie gminy nizinne; średnio można oceniać kanalizację wsi regionu, a wysokim poziomem rozwoju sieci kanalizacyjnej cechowało się 31,8% gmin.

Dystans dzielący dostępność urządzeń dostarczających wodę i odbierających ścieki świadczył o nieharmonijnym rozwoju sieci wodno-kanalizacyjnej oraz niewłaściwym rozumieniu procesu użycia wody w gospodarce i jej obiegu w środowisku. Tylko równomierny rozwój obydwu rodzajów sieci oraz trzeciego ważnego elementu, jakim są oczyszczalnie ścieków, może rzeczywiście przyczynić się do poprawy warunków bytowych ludności oraz stanu środowiska przyrodniczego. Niewiele jest obszarów wiejskich, które posiadają wysoki poziom wyposażenia w obydwie analizowane sieci infrastruktury technicznej [Kierunki rozwoju... 2010], stąd ogólnie w tym zakresie sytuacja na polskiej wsi jest niekorzystna [Informacja... 2010]⁷.

⁶Obszary o wysokim poziomie rozwoju sieci wodociągowej cechuje ponad 91-procentowy udział ludności z dostępem do tej sieci, a obszary o wysokim poziomie rozwoju sieci kanalizacyjnej cechuje ponad 40-procentowy udział ludności z dostępem do tej sieci; na podstawie: Analiza zróżnicowania i perspektyw rozwoju obszarów wiejskich w Polsce do 2015 roku według kryterium powiązań z największymi aglomeracjami miejskimi i miastami oraz endogenicznego potencjału, 2009, IGiPZ PAN, Warszawa (Studia obszarów wiejskich, tom 16),

⁷Na koniec 2008 r. w Polsce istniało 212 844,19 km sieci wodociągowej, a długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 50 621,89 km. Najdłuższą sieć wodociągową posiada województwo mazowieckie (31 097,34 km), najkrótszą województwo lubuskie (4083,51 km). Z kolei województwo podkarpackie posiada najdłuższą sieć kanalizacyjną, wynoszącą 8440,15 km.

Badania wykazały, że istotna ze względów środowiskowych relacja długości sieci kanalizacyjnej do wodociągowej w 2008 r. była najkorzystniejsza w gminach górskich, gdzie na 100 km wodociągów przypadało 85,6 km kanalizacji. W gminach nizinnych relacja ta osiągnęła znacznie mniej korzystny wskaźnik – 48,8 km, a uśredniony wskaźnik dla obszarów ONW (59,8 km) był niższy od wielkości dla gmin wiejskich Podkarpacia – 77,2 km kanalizacji na 100 km wodociągów w 2008 r. Na obszarach ONW tylko dostęp do gazu był powszechniejszy dla mieszkańców gmin górzystych, co wynika z lokalizacji złóż w tej części województwa i bardziej rozbudowanej w ich pobliżu sieci gazociągowej oraz sieci dostawców gazu z butli przenośnych.

Należy zwrócić uwagę na fakt zróżnicowania dostępu do infrastruktury w obrębie poszczególnych grup gmin ze względu na duże odchylenia od średnich wielkości. Ogólnie stwierdzono wysokie wskaźniki zmienności w obrębie wyróżnionych grup co do odsetka korzystających z poszczególnych rodzajów infrastruktury. Bardziej zróżnicowaną zbiorowością okazały się w 2008 r. gminy górskie, w których powyższy wskaźnik dla korzystających z wodociągów wyniósł 59,1, z kanalizacji – 93,1, oczyszczalni ścieków – aż 111,6 i gazu – 92,5. W gminach nizinnych odpowiednie wskaźniki wyniosły: dla korzystających z wodociągów – tylko 14,4, z kanalizacji – 63,9, oczyszczalni ścieków – 74,1 i gazu – 86,3. Występowanie tak dużego zróżnicowania dostępu do podstawowych urządzeń infrastruktury wymaga pilnego wyrównywania istniejących niedoborów. W przypadku ich kumulowania się w tych samych jednostkach stanowi to ważny problem z uwagi na możliwości wykorzystania potencjału endogenicznego na potrzeby turystyki i rosnące wymagania społeczeństwa związane z dokonującym się postępowaniem cywilizacyjnym.

STAN ZAGOSPODAROWANIA TURYSTYCZNEGO GMIN ONW

Poza wysokimi walorami środowiska przyrodniczego i dostępnością komunikacyjną zasadnicze znaczenie dla rozwoju funkcji turystycznej obszarów ONW Podkarpacia ma dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna, tj. baza noclegowa i gastronomiczna oraz towarzysząca. W tabeli 3 zaprezentowano główne wskaźniki opisujące stan zagospodarowania turystycznego w dwóch badanych grupach gmin. W latach 2004–2008 o ponad 1/3 wzrósł wskaźnik funkcji turystycznej (Baretje'a i Deferta). Wpływ na to miał wzrost wielkości tego wskaźnika o ponad 35% w gminach górskich i ponad 20% w nizinnych (tab. 3). Największą liczbą turystycznych miejsc noclegowych przypadającą na 100 mieszkańców stałych w tym okresie charakteryzowały się gminy górskie, a wśród nich Solina (59,41), Cisna (59,27), Lutowiska (38,27), Czarna (15,88) i Baligród (12,04). Spośród gmin nizinnych najwyższy wynik odnotowały: Horyniec-Zdrój (11,81), Kuryłówka (3,92) i Ostrów (3,38)⁸. Dokonując oceny funkcji turystycznej badanego

⁸W zaproponowanym przez Warszzyńską i Jackowskiego podziale wielkości wskaźnika funkcji turystycznej dla różnych typów miejscowości wynik 1–100 świadczy o niewielkim zagospodarowaniu turystycznym. Wskaźnik powyżej wartości 100 oznacza, że na danym obszarze zaczyna wykształcać się funkcja turystyczna (zob. Warszzyńska, Jackowski 1979, s. 42 i Lijewski, Mikułowski, Wyrzykowski 2002, s. 23–25). Inny podział zaproponowany przez Schwichtenberga (2006, s. 102) uwzględniający pięć klas pozwala zakwalifikować gminy górskie Solina i Cisna do grupy gmin ze słabo rozwiniętą funkcją turystyczną. Pozostałe z wynikiem 0–49 można określić jako gminy o bardzo słabo rozwiniętej funkcji turystycznej.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki bazy turystycznej i ruchu turystycznego w 2004 i 2008 r.
Table 3. Tourism indexes of the examined LFA districts, 2004 and 2008

Wyszczególnienie	Badane gminy						Województwo podkarpackie	
	2004			2008			2004	2008
	ogółem	górskie	nizinne	ogółem	górskie	nizinne	ogółem	ogółem
Wskaźnik R.Baretje'a i P. Deferta	4,16	6,64	1,18	5,56	9,00	1,43	0,82	1,02
Gęstość bazy noclegowej	91,85	125,52	51,44	120,76	173,97	56,90	96,48	119,64
Podmioty sekcji H na 1000 mieszkańców	3,05	4,66	1,12	3,40	5,36	1,05	1,90	1,90
Udział podmiotów gospodarczych sekcji H w podmiotach ogółem	0,04	0,05	0,03	0,04	0,06	0,02	0,03	0,03
Wskaźnik Schneidera	83,81	144,34	11,18	113,59	196,76	13,80	22,79	29,50
Liczba miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych*	3793	3381	412	4521	494	4027	5175	5932

*Liczba miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych, którymi opiekuje się ODR w Boguchwałach.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDR, GUS.
Source: Own study on the basis of Regional Data Bank, GUS.

obszaru w ramach wskaźnika funkcji turystycznej (Baretje'a i Deferta) nie uwzględnia się gospodarstw agroturystycznych⁹, które na badanym obszarze odgrywają ważną rolę w zagospodarowaniu turystycznym.

Agroturystyka w największym stopniu wykorzystuje zasoby gospodarstw rolnych: bazę noclegową oraz oparte na wiejskiej specyfice formy rekreacji, a także otoczenie przyrodnicze, produkcyjne i usługowe [Wasilewski 2006]. Dla wielu gospodarstw jest ona ważnym źródłem zasilania niskich dochodów z gospodarstw rolnych. Problematyka uwarunkowań rozwoju agroturystyki górskiej była m.in. przedmiotem badań naukowych realizowanych przez B. Kutkowską, która podjęła również wątek wpływu działalności agroturystycznej na sytuację gospodarstw rolnych, gdzie autorka stwierdziła m.in., że prowadzenie usług agroturystycznych poprawia wykorzystanie zasobów pracy i kapitału, a także zwiększa poziom dochodów ludności rolniczej. Powołując się na badania w innych krajach, A. Czudec [2006] wskazuje na występowanie związku między atrakcyjnością turystyczną regionu górskiego i nasilenia ruchu turystycznego a stanem rolnictwa górskiego. Jak podają Dax i Hovorka [2004], w Austrii, gdzie 52% zasobów ziemi rolniczej i lasów zaliczanych jest do regionów górskich, widoczne jest wyraźne oddziaływanie turystyki na rolnictwo. W zachodniej części Austrii, która jest atrakcyjna turystycznie, rolnictwo zachowuje swoje zasoby i coraz pełniej realizuje funkcję pozaprodukcyjną (poza produkcją żywności o wysokich walorach jakościowych i korzystnych dla producentów cenach). W regionach mniej atrakcyjnych turystycznie rolnictwo jest coraz bardziej zagrożone marginalizacją, a ziemia rolnicza jest systematycznie przekazywana pod zalesienie, co zmniejsza walory krajobrazowe i ogranicza bioróżnorodność.

⁹BDR GUS nie podaje liczby miejsc noclegowych w gospodarstwach agroturystycznych.

Bardzo pozytywnym zjawiskiem z punktu widzenia możliwości rozwijania funkcji turystycznej obszarów ONW Podkarpacia jest wysoki wzrost wskaźnika gęstości bazy noclegowej. W 2008 r. wzrósł on o ponad 30%, w tym w gminach górskich o blisko 40%, a nizinnych o niespełna 11%. Gminami najlepiej wyposażonymi w bazę noclegową w 2008 r. były: Solina, w której na 1 km² powierzchni całkowitej przypadało aż 1664,32 miejsc noclegowych, oraz Lesko (405,41) i Cisna (351,92 miejsc na 1 km²). Spośród gmin nizinnych największą pojemnością bazy noclegowej charakteryzowały się Horyniec-Zdrój – 284,73 miejsc oraz Ostrów – 241,67 miejsc na 1 km².

Określając możliwości rozwijania funkcji turystycznej na obszarach ONW Podkarpacia, należy zwrócić również uwagę na aktywność i siłę ekonomiczną podmiotów gospodarczych działających w sektorze turystyki. W 2008 r. największą aktywnością przedsiębiorstw zakwalifikowanych do sekcji H charakteryzowały się gminy reprezentujące grupę gmin górskich, tj. Cisna (32,86), Solina (26,24) i Lutowiska (17,98), natomiast wśród gmin nizinnych Horyniec-Zdrój (2,24), Narol (1,91) i Zaklików (1,87). Jeżeli chodzi o udział podmiotów sekcji H w podmiotach ogółem, to najwyższy był w gminie Solina i kształtował się na poziomie około 0,3. W odniesieniu do tego wskaźnika wielkości w ramach poszczególnych grup gmin były porównywalne.

PODSUMOWANIE

Poszukiwanie czynników rozwojowych na poziomie lokalnym zwraca uwagę na konkurencyjność regionu opartą na potencjale endogenicznym, którego specyfika może być źródłem osiągania przewagi i dostarczenia korzyści lokalnym społecznościom. Walory naturalne analizowanego obszaru mają niezwykle istotne znaczenie dla kreowanego produktu turystycznego. Wielość i różnorodność występującego bogactwa przyrody stanowi nierzadko podstawową atrakcję dla odwiedzających region turystów.

Przeprowadzona analiza dowiodła, że ten czynnik endogeniczny jest w ograniczonym stopniu wykorzystywany na potrzeby rozwoju turystyki. Wynika to przede wszystkim z faktu bardzo zróżnicowanego wyposażenia infrastrukturalnego na obszarach ONW Podkarpacia. Stwierdzono istnienie podstawowej bariery, jaką jest mała gęstość sieci drogowej i jej niski standard, powodujące utrudniony dostęp do atrakcyjnych turystycznie terenów. Mankamentem gmin ONW, szczególnie górskich, jest utrudniony dostęp do sieci wodociągowej oraz do infrastruktury ekologicznej, umożliwiającej trwale podtrzymanie walorów środowiskowych. Jest to także ograniczenie dla rozwoju bazy turystycznej, która dodatkowo wymaga spełnienia warunków środowiskowego oddziaływania. W przypadku gmin nizinnych przy lepszym dostępie do infrastruktury technicznej podstawowym ograniczeniem realizacji funkcji turystycznej jest brak podstawowej bazy turystycznej (obiekty noclegowe i gastronomiczne). W związku z powyższym realizacja funkcji turystycznej wymaga działań różnych podmiotów – jednostek samorządowych i podmiotów gospodarczych w zakresie podstawowej infrastruktury.

PIŚMIENNICTWO

- Czudec A., 2006. Turystyka i rolnictwo – wzajemne relacje i ich znaczenie dla rozwoju regionu górskiego. *Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich* nr 53, 17–18.
- Informacja o stanie infrastruktury technicznej wsi – raport roczny 2009 roku. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2010, 4.
- Kierunki rozwoju obszarów wiejskich. Założenia do strategii „Zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa”. MRiRW, Warszawa 2010, 39, www.minrol.gov.pl
- Klepacka-Kołodziejska D. 2009. Wspieranie obszarów wiejskich o niekorzystnych warunkach gospodarowania w Polsce i UE. IRWiR PAN Warszawa, 93, za G. van Huyenbroeck, Guy Durand G. (red.), 2003. *Multifunctionen Agriculture. A New Paradigm for European and Rural Development*. Ashgate.
- Kornak A., Rapacz A., 2002. Zarządzanie turystyką i jej podmiotami w miejscowości i regionie. Wyd. AE, Wrocław, 45.
- Kozak M.W., 2006. Konkurencyjność turystyczna polskich regionów. *Studia Regionalne i Lokalne* nr 3, 57–58.
- Roszkowska-Mądra B., 2010. obszary wiejskie o niekorzystnych warunkach gospodarowania w aspekcie ich zrównoważonego rozwoju, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 98–99.
- RPO WP na lata 2007–2013, Zarząd Województwa Podkarpackiego. Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podkarpackiego w dniu 15 grudnia 2009 roku, 5–6, www.wrota.podkarpackie.gov.pl
- Wasilewski A., 2006. Stan środowiska naturalnego, rolnictwo ekologiczne i agroturystyka we wsiach objętych ankietą IERiGŻ-PIB, Warszawa, 23–24.

FACTORS OF TOURISM DEVELOPMENT IN LESS-FAVOURLED AREAS OF THE PODKARPACIE VOIVODSHIP

Abstract. With regard to Podkarpacie, less-favoured areas (LFA) denote the areas threatened with socio-economic marginalization yet possessing unique and invaluable resources of the natural environment. Polish membership in the European Union and adoption of the rural development policy creates favourable conditions for tourism growth as a form of unlocking its LFA endogenic potential. The paper attempts to evaluate the level and determinants of the LFA tourism development at the district level. For this purpose an analysis of the environmental and tourist values has been carried out with special emphasis on the quality of the relevant infrastructure. The level of tourism development is evaluated on the basis of the synthetic index.

Key words: tourism, less-favoured areas (LFA), environmental and tourist values, socio-economic development

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 12.09.2010